

Posudek disertační práce: **Dzmitry Badzewich, Rolníci na Polesí během zrušení nevolnictví. Vývoj reakce venkovského obyvatelstva Pinského újezdu Minské gubernie Ruského impéria na zrušení nevolnictví v letech 1861-1864**, FHS UK Katedra obecné antropologie 2017, 172 str. + CD-ROM s prameny

Předložená kvalifikační, historicky zaměřená, práce je pro posuzovatele, profesí historika moderních dějin, těžko uchopitelná. Autor totiž – snad cíleně - nerespektoval standardní postupy historické práce, spočívající v definování a představení tématu, definování metodologického přístupu, formulování výzkumných otázek, kritické analýze pramenů a stávající literatury, resp. poté v provedení potřebných analýz materiálu, ústících v jasně argumentované interpretační závěry dílčí a posléze souhrnné povahy. To vše by mělo být doprovázeno přezkoumatelnými odkazy na literaturu a vydané i archivní prameny. Místo toho jsme v předloženém textu konfrontováni s pestrou, místy esejistickou, místy traktátu podobnou a opět v soubor drobných, barvitých, ale interpretačně nezhodnocených historek přecházející textovou masou, kterou je těžko uchopit a která neústí v jasně formulované závěry. Tento problém není způsobem skutečností, že práce nevznikla na poli historie, nýbrž historické antropologie, daleko spíše však proto, že nerespektuje vžitě standardy oboru. Příložený CD-ROM se mi nepodařilo otevřít.

Práce je rozčleněna na úvod, pět kapitol a závěr, po němž následuje bibliografie, resp. seznam archivních pramenů a smíšený soupis „dobové a sekundární“ literatury. Prvá kapitola pojednává o pramenech: zabývá se ovšem především stručně glosovanou dosavadní literaturou tématu „zrušení nevolnictví v Ruském impériu“, rozčleněnou podle jednotlivých regionálně-nacionálních historiografií („západní“, ruská, česká, běloruská, ukrajinská) a na závěr stručně a sumárně zmiňuje též archivní prameny. Druhá kapitola studuje problematiku dobových „představ vnějších pozorovatelů o Pinském újezdu a jeho selských obyvatelích“. Třetí kapitola je zasvěcena „fámám kolem zrušení nevolnictví v Pinském újezdu“. (Připomeňme tu ovšem autorův soud, že „vzhledem k celkovému analfabetismu selského lidu absolutní většina fám zmizela beze stopy.“ s. 148) Čtvrtá kapitola je věnována významnému institutu „smírčích vyjednávačů“, kteří měli v terénu realizovat ustanovení carského Manifestu o zrušení nevolnictví z roku 1861. Poslední kapitola práce sleduje především na základě archivního materiálu „hádky, rvačky a vzpoury: způsoby chování obyvatel Pinského újezdu“.

Jak si autor vymezuje a zdůvodňuje své téma? „Proto, aby byly vyvráceny veškeré transence zmíněných pavědeckých nesnáz, které pro porozumění minulosti nutí badatele

různě konstruovat, konceptualizovat a teoretizovat směrem ke generalizaci minulosti s redukcí historických faktů na obecně přijatelný vzorek, rozhodnutí studovat zrušení nevolnictví v Ruském impériu zprvu padlo na jedno z mnoha etnicky a kulturně neruských částí impéria, o němž v kontextu zkoumané události nikdo nenapsal ani zmínky: Pinský újezd Minské gubernie.“ (s. 12n.)

Autor poté sděluje, že „zkoumání nebude podrobena samotná událost jako forma, ani její proces či struktura a dynamika jako obsah, nýbrž stránky dílčí událostní zápletky v konkrétním časoprostorovém smyslu...“ (s. 13) Nejde mu o to, „sledovat cesty, jimiž se ubíralo zrušení nevolnictví v Pinském újezdu, nýbrž zachytit rychlost těchto změn v jejich pluralitě, a to skrze jedináctého aktéra a jeho adaptabilitě na měnící se podmínky prostředí,“ resp. chce se „zaměřit na oblast každodenních idejí kolem zrušení nevolnictví“ . (tamtéž). Převedeno z poněkud patafysického do běžného jazyka jde tedy autorovi jednak o výzkum dobové externí reflexe situace v jednom z nejzaostalejších regionů evropské části Ruského impéria, za druhé pak o zachycení dobové rolnické i statkářské reflexe výchozí situace i reforem a – v nemalé míře nezdařených - pokusů o jejich provedení, tedy o zrušení nevolnictví za výkup. To je samo o sobě jistě zajímavý a relevantní záměr. Problémem zůstává jeho provedení, resp. zasypání klíčových momentů výzkumu masou dalších témat a impresí, resp. volně nakupeného, neinterpretovaného materiálu.

Autor, který je zřejmě s oblastí i problematikou intimně obeznámen, podcenil skutečnost, že u čtenáře tomu může být jinak: Práce neobsahuje ani uvedení do tématu, ani charakteristiku Pinské oblasti v dané době, ani náčrt důvodů a průběhu celorošské reformy z roku 1861, a to jak v makroperspektivě, tak v konkretizaci na skutečnost, že Alexandrova reforma probíhala velmi odlišně v řadě oblastí ohromné říše, rozpínající se mezi Bílým a Černým mořem, mezi Volyní a Sibiří. Tuto charakteristiku má zřejmě nahradit stručné a velmi svévolné, místy vysloveně urážlivé a rozhodně odbornému diskursu cizí glosování velkého, ale nesoustavně sebraného souboru (nejednou tematicky značně odlehlé) literatury v I. kapitole. Autor, který zřejmě nedovede rozlišovat mezi „nevolnictvím“ a „poddanstvím“ (s. 26), se přitom soustřeďuje na produkci v postsovětských republikách a na anglosaskou historiografii. Tvrdí ovšem, že „už na počátku tohoto bádání bylo třeba celkové těžiště historického výzkumu založit nikoli na studiu sekundární literatury, která, jak se ukázalo, obsahuje velké množství chybných údajů a vágních závěrů...“ (s. 18)) a že „je zcela marné pátrat ve starších vědeckých pracích (natož u současných badatelů) po odpovědích na otázky o tom, jak zrušení nevolnictví ‘skutečně’ probíhalo.“ (s. 143n.)

Problémem je, že autor nedovede jasně rozlišit mezi prameny a literaturou, resp. definovat rozdíl mezi dobovou literaturou coby pramenem a prameny archivní povahy. Ovšem i k posledně jmenovaným autor zaujímá více než specifický postoj: „Nicméně práce s těmito prameny vyžádala zaujmout kritický postoj k jejich obsahu, poněvadž jejich sepisovatelé zpravidla falšovali a překrucovali skutečnost, záměrně a nezáměrně podávali nesprávné informace a dezinformace a zaokrouhlovali data, měli tendenci k sebeobhajování a vymlouvání svých cílů a záměrů. Místy dokumentace není obsahově vůbec hodnotná.“ (s. 37) Tento citát a ovšem i sama praxe, s jakou je v textu nakládáno s pramenným svědectvím, svědčí o tom, že autor nemá nejmenší ponětí o vnější ani vnitřní kritice pramenů, resp. obecněji o metodách práce s archivním materiálem. Přitom se na mnoha místech pohrdlivě vyjadřuje o práci jiných – postsovětských i západoevropských – historiků. (Kupříkladu: „...jejich tvrzení se zakládají na pouhé analýze korespondence mezi guberniálními kanceláři v Minsku a Vilně a ústřední vládou v Petrohradu.“ s. 131) Čtenáře, který se prokousal nesoustavným textem až na konec, nepřekvapí, že autor nedochází k žádným jasně formulovaným a diskutovatelným závěrům.

Shrňme tedy: Práce, napsaná hůře než chatrnou češtinou, nerespektuje základní pravidla historického (v tom ani historicko-antropologického) výzkumu. Autor není schopen jasně vymežit své téma, charakterizovat kontury problematiky, odborně se vyrovnat s obsáhlou literaturou. Stranou ponechme, že autor vůbec netematizoval rozsáhlou badatelskou produkci polskou a odmítl literaturu německou, která (příkladně Dietmar Neutatz) sleduje toto téma zejména v kontextu s německými i dalšími zahraničními kolonisty v Ruském impériu, jejichž postavení se právě reformou roku 1861 podstatně změnilo. Autor nezvládl ani základní techniky kritické práce s dobovými tištěnými a zejména archivními prameny. Jeho práce nevyústila v obhajitelné dílčí nebo dokonce souborné závěry. Předložený text je pouhý – jistě pracně sestavený – chaotický konvolut dílčích a disparátních, kriticky neověřených a neinterpretovaných sdělení. Jeho odborná presentace (vědecký aparát, způsob citování a obecněji kultura odkazů) nemá únosnou kvalitu. Výsledkem je práce, která vůbec – a to ani z formálních důvodů (autor nepodepsal prohlášení, že se nedopustil podvodu a plagiace) – nikdy neměla být připuštěna k oponentnímu řízení. Tento pokus o kvalifikační práci je – přinejmenším na Universitě Karlově – jako disertace neobhajitelný, tedy k obhajobě ji nedoporučuji!